

Реферат на тему: "Стендаль"

Стендаль

Стендаль

(1783 — 1842)

Один з найвидатніших французьких письменників XIX століття, Анрі Бейль, що писав під псевдонімом "Стендаль", при житті не користався ні визнанням у критики, ні успіхом у широкого читача. Майже всі його численні добутки художнього, історичного і критичного характеру пройшли непоміченими, лише зрідка викликаючи рецензії, далеко не завжди сприятливі. Проте Мериме, що випробував на собі вплив Стендаля, високо цінував його, Бальзак їм захоплювався, Гете і Пушкін із задоволенням читали його роман "Червоне і Чорне".

Долею Стендаля була посмертна слава. Його друг і виконавач духівниці Ромен Коломб у 1850-і роки почав повне видання його добутків, включаючи журнальні статті і переписування. З цього часу Стендаль увійшов у французьку літературу як один із самих великих її представників.

Школа французьких реалістів 50-х років визнала його разом з Бальзаком своїм учителем; І. Тен, один з натхненників французького натуралізму, написав про нього захоплену статтю (1864); Е. Золя вважав його представником нового роману, у якому людина вивчена в глибокому зв'язку його із суспільним середовищем. Почалося наукове вивчення Стендаля, головним чином його біографії. У 1880-годи з'являються у світло його автобіографічні добутки, чорнові начерки, незакінчені повісті, що Р. Коломб не включив у своє видання. Вже в XIX столітті його романи переводяться на багато мов.

У Росії Стендаля оцінили дуже рано, раніш, ніж на його батьківщині. На "Червоне і чорне" звернули увагу А. С. Пушкін і деякі його сучасники. Дуже позитивно відгукнувся про нього Лев Толстой, якого особливо вразили військові сцени "Пармського монастиря". Горький вважав його одним з найбільших майстрів європейського роману. У Радянській Росії були переведені на російську мову усі твори Стендаля, аж до незакінчених уривків, а його романи і новели перевидавалися десятки разів. Основні його добутки переведені на багато інших мов країн колишнього СРСР. Стендаль у нас, безсумнівно, є одним із самих улюблених іноземних письменників.

1.

Мари — Анрі Бейль народився на півдні Франції, у місті Гренобле. Батько Стендаля, Шерюбен Бейль, адвокат при місцевому парламенті, і дід, Анрі Ганьон, лікар і суспільний діяч, як і велика частина французької інтелігенції XVIII століття, були захоплені ідеями Освіти. Батько мав у своїй бібліотеці "велику енциклопедію наук і мистецтв" складену Дідро і Д-Аламбером, і захоплювався Жан — Жаком Руссо. Дід був шанувальником Вольтера і переконаним вольтерьянцем. Але з початком Французької революції (1789) їхні погляди сильно змінилися. Родина мала статок, і поглиблення революції злякало її. Батьку Стендаля довелося навіть ховатися, і він виявився на

стороні старого режиму.

Після смерті матері Стендаля родина надовго облеклась у жалобу. Батько і дід впали в побожність, і виховання хлопчика було передано священику, що ховався від під гостинною покрівлею Бейлей. Цей священик, абат Ральян, про яке Стендаль зі збурюванням згадував у своїх мемуарах, марне намагався прищепити своєму вихованцю релігійні погляди.

У 1796 році Стендаль надійшов у відкрилася в Гренобле Центральну школу. Задачею цих шкіл, заснованих у деяких провінційних містах, було ввести в республіці державне і світське навчання, щоб замінити їм колишнє — приватне і релігійне. Вони повинні були озброїти молоде покоління корисними знаннями й ідеологією, що відповідає інтересам буржуазної держави, що складається. У Центральній школі Стендаль захопився математикою і по закінченні курсу бал відправлений у Париж для надходження в Політехнічну школу, що готувала військових інженерів і артилерійських офіцерів.

Але в Політехнічну школу він так і не надійшов. Він приїхав у Париж через кілька днів після перевороту 18 брюмера, коли молодий генерал Бонапарт захопив владу у свої руки й оголосив себе першим консулом. Негайно ж почалися готування до походу в Італію, де знову восторжествувала реакція й установилося австрійське панування. Стендаль був зарахований сублейтенантом у драгунський полк і відправився до місця служби в Італію. В армії він прослужив більше двох років, однак, йому не довелося брати участь у жодному бої. Потім він подав у відставку і 1802 року повернувся в Париж з таємним наміром стати письменником.

Майже три роки Стендаль прожив у Парижеві, завзято вивчаючи філософію, літературу й Англійську мову. По суті, тільки тут він одержує своє перше дійсне утворення. Він знайомиться із сучасною французькою сенсуалістичною і матеріалістичною філософією і стає переконаним ворогом церкви і всякій містиці взагалі. У той час коли Бонапарт готував собі імператорський престол, Стендаль на все життя зненавидів монархію. У 1799 році, під час перевороту 18 брюмера, він був задоволений тим, що генерал Бонапарт "став королем Франції"; у 1804 році коронація Наполеона, заради якої в Париж прибув папа римський, здається Стендалю очевидним "союзом всіх ошуканців".

Тим часом приходилося думати про заробіток. Безліч початих Стендалем комедій залишилися незакінченими, і він вирішив добувати засобу до існування комерцією. Прослуживши біля року в якомсь торговому підприємстві в Марселеві і відчувши назавжди відразу до торгівлі, вона вирішив повернутися на військову службу. У 1805 році знову почалися безупинні війни з європейською коаліцією, і Стендаль був зарахований в інтендантство. З цього часу він безупинно роз'їжджає по Європі слідом за армією Наполеона. У 1806 році він вступає разом із французькими військами в Берлін, у 1809-м — у Відень. У 1811 році він проводить відпустку в Італії, де задумує свою книгу "Історія живопису в Італії". У 1812 році Стендаль за власним бажанням відправляється в армію, уже вторгшуюся в Росію, вступає в Москву, бачить пожежа

древньої російської столиці і біжить разом із залишками війська у Францію, надовго зберігши спогаду про героїчний опір російських військ і доблесті російського народу. 1814 року він присутній при заняттях російськими військами Парижа і, одержавши відставку, їде в Італію, що знаходилася тоді під австрійським гнітом.

Він поселяється в Милане, у місті, що полюбилося ще в 1800 році, і живе тут майже безвиїзно біля семи років. Як наполеонівський офіцер у відставці, одержує половинну пенсію, що дозволяє йому абияк проіснувати в Милане, але недостатня для життя в Парижеві.

В Італії Стендаль друкує свій перший добуток — три біографії: "Життєпис Гайдна, Моцарта і Метастазіо" (1814)

У 1814 році Стендаль уперше знайомиться з романтичним рухом у Німеччині, головним чином по книзі А. В. Шлегеля "Курс драматичної літератури", тільки що переведеної на французьку мову. Приймаючи думку Шлегеля про необхідність рішучої літературної реформи і боротьби з класицизмом заради більш вільного і більш сучасного мистецтва, він, однак, не співчуває релігійно — містичним тенденціям німецького романтизму і не може погодитися зі Шлегелем у його критику усієї французької літератури й освіти. Уже з 1816 року Стендаль захоплюється поемами Байрона, у яких бачить вираження сучасних суспільних інтересів і соціального протесту. Італійський романтизм, що виникає приблизно в цей же час і тісно зв'язаний з італійським національно — визвольним рухом, викликає його гарячі симпатії. Усе це одержало свої відображення в наступній книзі Стендаля — "Історія живопису в Італії" (1817), у якій він найбільше повно виклав свої естетические погляди.

Одночасно Стендаль друкує книгу "Рим, Неаполь і Флоренція" (1817), у якій намагається характеризувати Італію, її політичне положення, удачі, культуру й італійський національний характер. Щоб зробити цю картину цілої країни яркою і переконливою, він накидає живі сценки сучасного побуту і переказує історичні епізоди, виявляючи блискучий талант оповідача.

З 1820 року почалися переслідування італійських карбонаріїв. Деякі італійські знайомі Стендаля були арештовані й укладені в австрійські в'язниці. У Милане панував терор. Стендаль вирішив повернутися в Париж. У червні 1821 року він прибив на батьківщину і відразу занурився в атмосферу бурхливої політичної і літературної боротьби.

2.

У цей час у Франції знову з надзвичайною силою почалася реакція. Віддане королю міністерство Виллеля проводило заходу, що глибоко обурювали лібералів. Користаючись куцими "волями", що представляються конституцією, ліберали вели боротьбу в палатах, у печатках, на сценах театрів. В опозицію переходили діячі й органи печатки, ще недавно вірні королю. У 1827 році після виборів, що дали більшість лібералів, уряд Виллеля пішло у відставку. Але Карл X не хотів уступати і вирішив зробити державний переворот, щоб цілком відновити абсолютизм. У результаті чого в Парижеві спалахнула революція, що скинула за три дні стару монархію.

Стендаль гостро цікавився політичною боротьбою, що відбувалася у Франції. Реставрація Бурбонов викликала його обурення. Приїхавши в Париж, він відкрито взяв участь у боротьбі лібералів з реакцією.

У Парижеві життя було дорожче, ніж у Милане, і Стендаль повинний був раді заробітку займатися поденною літературою: писати дрібні статті для французьких і англійських журналів. Він ледь знаходив час для того, щоб писати роман.

Першим його добутком, надрукованим після повернення в Париж, була книга "Про любов" (1822). Книга ця представляє собою психологічний трактат, у якому Стендаль намагався характеризувати різні види любові, розповсюджені в тих чи інших класах суспільства й у різні історичні епохи.

Під час реставрації у Франції йшла суперечка між класиками і романтиками. Стендаль брав участь у цих суперечках, надрукувавши дві брошури "Расин і Шекспір" (1823 і 1825). Брошури звернули на себе увага літературних кіл і зіграли свою роль у боротьбі двох літературних напрямків.

У 1826 році Стендаль писав свій перший роман — "Арманс" (1827) де зображує сучасну Францію, її "вище світло", дозвільну, обмежену в інтересах, що думає тільки про свої вигоди аристократію. Однак і цей твір Стендаля незважаючи на свої художні вартості, не привернуло увагу читачів.

Те був один із самих важких періодів у житті Стендаля. Політичний стан країни повалило його в зневіру, матеріальне становище дуже важке: робота в англійських журналах припинилася, а книги не давали майже ніякого заробітку. Особисті справи приводили його в розпач. У цей час йому запропонували скласти путівник по Риму. Стендаль з радістю погодився і за короткий термін написав книгу "Прогулянки по Риму" (1829) — у формі розповіді про подорож в Італію невеликої групи французьких туристів.

Враження від сучасного Рима лягли в основу повісти Стендаля "Ванина Ваніни, чи деякі подробиці щодо останньої венті карбонаріїв, розкритої в Папській області". Повість вийшла у світло в 1829 році.

У тому ж році Стендаль почав писати свій роман "Червоне і чорне", що зробив його ім'я безсмертним. Роман вийшов у світло в листопаді 1830 року з датою "1831". У цей час Стендаля вже не було у Франції.

У середовищі заможної буржуазії панує користь і бажання наслідувати вищих класів, — самотні і політичні вдачі можна знайти тільки серед народу. Пристрасті можна помітити, тільки коли вони прориваються в якому або вчинку, караному законом. От чому в очах Стендаля "Судова газета" є важливим документом для вивчення сучасного суспільства. Цікавлячу його проблему він знайшов у цій газеті. Так виникло один із кращих творів Стендаля: "Червоне і чорне". У підзаголовку роману коштує "Хроніка XIX століття". Під цим "століттям" варто розуміти період Реставрації, тому що роман був початий і в основному написаний до Липневої революції. Термін "Хроніка" позначає тут правдиве оповідання про суспільство епохи Реставрації.

Чудово характеризував цей роман М. Горький: "Стендаль був першим літератором,

що майже на інший день після перемоги буржуазії почав проникливо і яскраво зображувати ознаки неминучості внутрішнього соціального розкладання буржуазії і її тупувату короткозорість".

28 липня 1830 року, у день Липневої революції, Стендаль із захватом побачив на вулицях Парижа триколірний прапор. В історії Франції наступила нова ера: до влади прийшла велика фінансова буржуазія. Стендаль швидко розгадав у новому королі Луї — Пилипі ошуканця і душителя волі, а колишніх лібералів примкнувшим до Липневої монархії, вважав ренегатами. Проте, він став клопотати державній службі і незабаром став консулом Франції в Італії, спершу в Трієст, а потім у Чивита-Веккію, морський порт поблизу з Римом. У цій посаді Стендаль залишався аж до своєї смерті. Велику частину року він проводив у Римі і часто їхав у Париж.

У 1832 році він почав свої мемуари про перебування в Парижеві з 1821 по 1830 рік — "Спогад еготиста", у 1835 — 1836-м — велику автобіографію, доведену тільки до 1800 року — "Життя Анрі Брюлара". У 1834 році Стендаль написав кілька глав роману "Люсьєн Левен", що також залишився незакінченим. У цей же час він зацікавився випадково знайденими ним старими італійським хроніками, що вирішив обробити в невеликі повісті. Але і цей задум одержав здійснення тільки через кілька років: перша хроніка "Витторія Аккорамбони", з'явилася в 1837 році.

Під час тривалої відпустки в Парижеві Стендаль надрукував "Записки туриста" — книгу об свої подорожі по Франції, а ще через рік вийшов у світло роман "Пармський монастир", у якому відбилосся його чудове знання Італії (1839). Це було останнє надруковане їм добуток. Роман, над яким він працював останні годи свого життя, "Ламьель", залишився незакінченим і був виданий через багато років після його смерті.

III Світогляд Стендаля.

Світогляд Стендаля в загальних своїх рисах склалося вже в 1802 — 1805 роки, коли він з великим захопленням читав французьких філософів XVIII століття — Гельвеція, Гольбаха, Монтеск'є, а також їх більш-менш послідовних спадкоємців — філософа Дестюта де Траси, творця науки про походження понять, і Кабаниса, лікаря, що доводив, що психічні процеси залежать від процесів фізіологічних.

Стендаль не вірить в існування бога, у релігійні заборони й у загробне життя, відкидає аскетичну мораль і мораль покірності. Він прагне кожне поняття, що зустрічає в житті й у книгах, перевіряти даними досвіду, особистим аналізом. На основі сенсуалістичної філософії він будує і свою етику, вірніше, він запозичає її в Гальвенція. Якщо існує лише одне джерело пізнання — наші відчуття, то варто відкинути всяку мораль, не зв'язану з відчуттям, що не виросло з нього. Бажання слави, заслуженого схвалення інших, на думку Стендаля, — один з найдужчих стимулів поведінки людини.

Згодом погляди Стендаля еволюціонували: деяку байдужність до суспільних питань, характерне для нього в епоху Імперії, перемінилося палким інтересом до них. Під впливом політичних подій і ліберальних теорій під час Реставрації Стендаль став думати, що конституційна монархія є неминучим етапом на шляху від деспотизму

Імперії до Республіки і т.д. Але попри все те політичні погляди Стендаля залишалися незмінними.

Характерна риса сучасного французького суспільства, думав Стендаль, — лицемірство. У цьому провина уряду. Це воно примушує французів до лицемірства. Ніхто у Франції вже не вірить у догми католицизму, але всякий повинний приймати вид віруючого. Ніхто не співчуває реакційній політиці Бурбонов, але усі повинні її вітати. Зі шкільної лави привчається лицемірити і бачить у цьому єдиний засіб існування і єдину можливість спокійно займатися своєю справою.

Стендаль був жагучим ненависником релігії й особливо духовництва. Влада церкви над розумами йому здавалося найстрашнішою формою деспотизму. У своєму романі "Червоне і чорне" він зобразив духовництво як суспільну силу, що боре на стороні реакції. Він показав, як виховують майбутніх священників у семінарії, прищеплюючи їм грубо утилітарні й егоїстичні ідеї і всіма способами залучаючи їх на сторону уряду.

Вплив творчості Стендаля на подальше розвиток літератури було широке і багато образно. Причина цієї світової слави полягає в тому, що Стендаль з надзвичайним проникненням розкрив основні, ведучі риси сучасності, що роздирають його протиріччя, що борються у ній сили, психологію складного і неспокійного XIX століття, усі ті особливості взаємин людини і суспільства, що були характерні не для однієї тільки Франції.

З глибокою правдивістю, що робить його одним з найбільших реалістів, він показав рух своєї епохи, що звільняється від уз феодалізму, від панування капіталістичної верхівки, що пробивається до ще неясних, але неминуче манливим демократичним ідеалам. З кожним романом зростав розмах його зображень, і суспільні протиріччя з'являлися у великій складності і непримиренності.

Улюблені герої Стендаля не можуть прийняти ті форми життя, що склалися в XIX столітті в результаті революції, приведшей до панування буржуазії. Вони не можуть примиритися з тим суспільством, у якому феодальні традиції потворно розрахувалися з "чистоганом, що восторжествував". Проповідь незалежності думки, енергії, що відкидає безглузді заборони і традиції, героїчного початку, що намагається пробитися до дії у відсталому і грубому середовищі, приховано є присутнім у цьому революційному по своїй природі, захопующе правдивій творчості.

От чому і тепер, через стільки років після смерті Стендаля, його добутку читають у всіх країнах мільйони людей, яким він допомагає розуміти життя, цінувати правду і бороти за краще майбутнє. От чому і нашим читачем він визнаний як один з найбільших художників XIX століття, внесшим неоціненний внесок у світову літературу.

"Червоне і чорне"

Блискучим намічених творчих установок став роман Стендаля "Червоне і чорне" (1830). У своєму вимислі письменник йшов від самого життя — случаючи із судової хроніки, на який він один раз наштотхнувся, переглядаючи газету; замітка і послужила основою для події канви стендалевської "хроніки XIX століття", як повідомляв підзаголовок книги. Привівши юнака Жюльєна Сореля, сина теслі — учорашнього

селянина, у вороже зіткнення з хазяїнами життя монархічної Франції, один раз уже сметеною хвилею революції і знову ухитрившейся продовжити свої дні у виді режиму Реставрації, Стендаль створив оповідання, трагедійність якого — трагедійність самої тодішньої історії.

Будинок глави провінційного містечка, семінарія, особняк паризького вельможі — три сходинки кар'єри обдарованого честолюбного простолюдина в "Червоному і чорному" і разом з тим три шари влади імущих.

Мешканці закуткового Верьєра, відкіля Сорель родом, поклоняються одному всемогутньому кумирові — грошовому мішку. Нажитися — найчастіше шляхами несправедливими — поспішають усі: від тюремника, що вимагають "на чай", до "батьків міста", що оббирають округу. Відкинувши станову пиху, місцеві дворяни, на зразок пана де Реналя, мера і власника гвоздильного заводу, витягають доходи з джерел, якими колись гидували. А на зміну цим "власникам замків", що суперничають у вульгарності зі справдешніми міщанами, уже йде ділок іншої закваски — спритний безрідний шахрай і продувна бестія Вально, що не гребує тим, щоб обкрадати бідняків з будинку піклування. Царство безсоромних хапуг, що плазують перед королівською владою доти, поки вона підгодовує їхніми подачками, — така наскрізь обуржуазнена провінція в Стендаля.

У семінарії, куди попадає потім Сорель, готуються духовні пастирі цієї череди рвачів. Тут шпигунство вважається доблестю, зречення від самостійної думки — мудрістю, рабська послужливість і бездумна слухняність — вищою доблестю. Обіцяючи своїм учням, порятунок на небесах до того ж ситість на землі, єзуїти готують сліпих у своїй запопадливості служителів церкви, покликаних уселяти повагу до "святості" трону й існуючого житнеустройства.

Після виучки в семінарських келіях Сорель волею случаячи закинутий у вище паризьке світло. В аристократичних салонах не прийнято підраховувати в слух прибуток і просторікувати про щільний обід. Зате отут настільки ж незаперечне панує шанування здавна заведених, що уже утратили свій зміст звичаїв і думок. В очах завсідників особняка маркиза де Ла-Моль вільнодумство небезпечне, сила характеру небезпечна, спостереження світських пристойностей небезпечно; небезпечно усе, що виглядає зазіханням на скам'янілі традиції, привілеї, старий ієрархічний розпорядок. Серед літніх аристократів — у них за плічми нелегкі роки вигнання з Франції — ще зустрічаються люди недурні, заповзятливі, по-своєму значні, начебто самого маркиза де Ла-Моль. Однак коли історична доля хоче кого-небудь покарати, вона позбавляє його гідного потомства: лощена світська молодь увічлива, елегантна, часом гостра на мову, але при цьому зроблено, безмозка і безлика.

Правда, коли мова заходить про захист касти, серед вельможних посредственностей знаходяться такі, чия злість і підлість може виявитися погрозою для всієї країни. На зборах аристократів змовників, де Сорель є присутнім як секретаря свого заступника, розробляються плани іноземного вторгнення у Францію, підтриманого зсередини найманцями дворян-землевласників. Ціль цієї витівки

остаточно примусити до мовчання всіх незгодних, "подривателей" підвалин і "підбурювачів", заткнути рот печатки, викоринити залишки "якобінства" у розумах, зробити все населення поголовно благочесним і покірним. Стендаль як би увічнює державну піраміду верхівкою завзятих охранителей монархії, у яких користь зі зрадництвом батьківщини.

Плазування перед вищестоящими і розгнужана корисливість у провінції, виховання полчища священиків у дусі войовничого мракобісся як один із застав міцності режиму, стертість розумів і душ "нагорі" як наслідок переляку перед незадоволеними "низами", чужі війська як знаряддя розправи перед інакомислячими — така ця пережиток^-монархія-пережиток, із хронікальною точністю відбита на сторінках "Червоного і чорного".

І як би підкреслюючи чорні тіні цієї картини ще рельєфнее, Стендаль кидає на неї червоний^-багряні-червоні відсвіти колишнього — пам'ятних грозових часів революції і наполеонівських перемог. Для письменника, як і для його Сореля, минуле — героїчний міф, у якому рядові французи, зацьковані білим терором і доносом святенників, черпають підкріплення своєму почуттю достоїнства, внутрішньому протесту і тендітній надії. Так позначаються масштаби філософськи історичного роздуму в "Червоному і чорному": Майже піввікові долі Франції, простежені в їхній пренадлишковій розгалуженості на багатьох тисячах сторінок "Людської комедії" Бальзака, одержують у різкому зіткненні епох, поволі пронизуючу книгу Стендаля, памфлетно гостре і гранично стиснуте вираження.

У 1828 році Стендаль набрів на сюжет сугубо сучасний. Джерело було не літературний, а реальний, котрий відповідав інтересам Стендаля не тільки по своєму суспільному змісті, але і по крайній драматичності подій. Тут було те, чого він давно шукав: енергія і пристрасть. Історичний роман уже був не потрібний. Тепер потрібно інше: правдиве зображення сучасності, і не стільки політичних і суспільних подій, скільки психології і щиросердечного стану сучасних людей, що незалежно від власного бажання готують і створюють майбутнє.

"Молоді люди, подібні Лаффаргу (одному з прототипів головного героя роману "Червоне і чорне"), — писав Стендаль, — "якщо їм вдається одержати гарне виховання, змушені трудитися і бороти з дійсним нестатком, чому і зберігають здатність до сильних почуттів і жахаючи енергію. Разом з тим у них легко уразливе самолюбство". А тому що зі сполучення енергії і самолюбства нерідко народжується честолюбство, Стендаль закінчив характеристику молодого людини наступним зауваженням: "Імовірно, усі великі люди будуть відтепер вихідцями з класу, до якого належить г-н Лаффарг (він був робітником — червонодеревцем). Колись Наполеон сполучив у собі ті ж особливості: гарне виховання, палку уяву і крайню бідність.

Психологія Жюльєна Сореля (головного героя роману) і його поведінка порозуміваються класом, до якого він належить. Це психологія, створена Французькою революцією. Він трудиться, читає, розвиває свої розумові здібності, носить пістолет,

щоб захистити свою честь. Жюльєн Сорель на кожному кроці виявляє зухвалу хоробрість, що не очікує небезпеку, а попереджуючу неї.

Отже, у Франції, де панує реакція, немає простору для талановитих людей з народу. Вони задихаються і гинуть, немов у в'язниці. Той, хто позбавлений привілеїв і багатства, повинний для самооборони і, тим більше, щоб домогтися успіху, пристосовуватися. Поводження Жюльєна Сореля обумовлене політичною обстановкою. Нею зв'язані в єдине і нерозривне ціле картина вдачі, драматизм переживання, доля героя роману.

Жюльєн Сорель — один із самих складних персонажів Стендаля, довго над ним що размишляли. Син провінційного теслі став ключем до розуміння рушійних сил сучасного суспільства і перспектив його подальшого розвитку. Жюльєн Сорель — це майбутня революція.

Стендаль давно був упевнений у тім, що революція буде зроблена молодими людьми з незабезпечених шарів суспільства, що одержали утворення і навчилися мислити. Він відмінно знав, що революція XVIII століття була зроблена такими молодими людьми,— про це говорили і її прихильники, і вороги.

Жюльєн Сорель — юнак з народу. К. Липранди виписав з роману слова, що характеризують Жюльєна в соціальному відношенні: "син селянина", "молодий селянин", "син робітника", "молодий робітник", "син теслі", "бідний тесля". Справді, син селянина, що має лісопилку, повинний працювати на ній, як і його батько, брати. По своєму соціальному стані Жюльєн — робітник (але не найманий); він чужий у світі багатих, вихованих, утворених. Але й у своїй родині цей талановитий плебей з "вражаюче своєрідним обличчям" — немов бридке каченя: батько і брати ненавидять "щуплого", марного, мрійливого, рвучкого, незрозумілого їм юнака. У дев'ятнадцять років він виглядає як заляканий хлопчик. А в ньому таїться і клекоче величезна енергія — сила ясного розуму, гордого характеру, непохитної волі, "шаленої чутливості". Його душа й уява — полум'яні, в очах його — полум'я.

Це — не портрет байронічного героя, подібного до Корсара, Манфреду. Стендалю необхідно було, щоб читач відчув і побачив, яка величезна і дорогоцінна людська енергія, пробуджена в "нижчих" класах епохою французьких революцій, переповняє цього обдарованого юнака з народу і, не знаходячи виходу, харчує усе більш розгораючийся в ньому "священний вогонь" честолюбства. Про трагічну непотрібність цієї народної енергії в реакційну епоху і написаний роман Стендаля. Жюльєн коштує в поднож'я соціальних сходів. Він почуває, що здатно на великі діяння, що підняли б його. Але обставини ворожі йому.

У 1838 році Стендаль відзначив, що неприборкана уява Жюльєна — одна з найважливіших особливостей його характеру: "Десятьма роками раніше автор, бажаючи намалювати чуттєвої і чесної молодого людини, зробив його, створивши Жюльєна Сореля, не тільки честолюбним, але також з головою, переповненою уявою й ілюзією. У цьому сполученні (загострена чутливість і чесність, сила уяви, честолюбство і віра в ілюзію) — вся індивідуально-неповторно-індивідуальна своєрідність характеру

Жюльєна, кристалізації його почуттів, його наскрізної дії.

У Жюльєне Сореле уява підлегла шаленому честолюбству. Честолюбство саме по собі не негативна якість. Французьке слово "ambition" означає і "честолюбство" і "спрагу слави", "спрагу почесей" і "прагнення", "спрямованість"; честолюбства, як сказав Ларошфуко, — не буває при щиросердечній млявості, у ньому — "жвавистість і запал душі". Честолюбство змушує людини розвивати свої здібності і переборювати труднощі.

За що Жюльєн ні візьметься — жвавистість і запал душі його роблять чудеса. Його психофізіологічна організація — чудовий по чутливості, швидкості і бездоганності дії апарат; про це подбав Стендаль-фізіолог. Жюльєн Сорель подібний кораблю, оснащеному для великого плавання, і вогонь честолюбства в інших соціальних умовах, що надають простір для творчої енергії народних мас, допоміг би йому перебороти саме важке плавання. Але тепер умови благоприйнятють не Жюльєну, і честолюбство змушує його пристосовуватися до чужих правил гри: він бачить, що для досягнення успіху необхідні тверде-егоїстичне поводження, удавання і лицемірство, войовнича недовіра до людей і завоювання переваги над ними.

Але природна чесність, великодушність, чутливість, що піднімають Жюльєна над оточенням, вступають у протиріччя з тим, що йому диктує в існуючих умовах честолюбство.

Наскрізна дія честолюбця Жюльєна Сореля було типовим для епохи. Клод Липранди відзначає, що багато памфлетистів, історики, журналісти, політичні публіцисти зі збурюванням писали в роки Реставрації про кар'єризм, жорстоку боротьбу за місце під сонцем, як про "мерзенність століття". Герой "Червоного і чорного", нагадує К. Липранди, "характерний для свого часу", "глибоко правдивий". І літератори епохи Стендаля бачили, що образ Жюльєна "правдивий і сучасний". Але багатьох бентежило те, що автор роману змело, надзвичайно ясно і рельєфно виразив історичний зміст теми, зробивши свого героя не негативним персонажем, не пронозою-кар'єристом, а обдарованим і заколотним плебеем, якого соціальний лад позбавив усіх прав і в такий спосіб змусив бороти за них, не вважаючи ні з чим.

Стендаль свідомо і послідовно протиставляє видатні дарування і природну шляхетність Жюльєна його "злочасному" честолюбству. Видно, якими об'єктивними обставинами обумовлена кристалізація войовничого індивідуалізму талановитого плебея. Ми переконуємося й у тім, наскільки згубним для особистості Жюльєна виявився шлях, на який його штовхнуло честолюбство.

Герой "Пікової дами" Пушкіна, Герман, молодий честолюбець "із профілем Наполеона і душею Мефистофеля", він, як Жюльєн, "мав сильні пристрасті і вогненну уяву". Але йому далека внутрішня боротьба. Він розважливий, твердий і всією істотою спрямований до своєї мети — завоюванню багатства. Він дійсно ні з чим не вважається і подібний оголеному клинку.

Таким же, бути може, став би і Жюльєн, якби перешкодою перед ним не виникав безперестану він сам — його шляхетний, палкий, гордий характер, його чесність,

потреба віддаватися безпосередньому почуттю, пристрасті, забуваючи про необхідність бути розважливим і лицемірної. Життя Жюльєна — це історія його безуспішних спроб цілком пристосуватися до суспільних умов, у яких тріумфують низинні інтереси. "Пружина" драматизму у творах Стендаля, герої яких молоді честолюбці, говорить французький письменник Пиці Вайян у книзі "Досвід драми", — цілком полягає в тому, що ці герої "змушені насилувати свою багату натуру, щоб відігравати мерзенну роль, що вони собі нав'язали". Ці слова точно характеризують драматизм внутрішньої дії "Червоного і чорного", в основі якого щиросердечна боротьба Жюльєна Сореля. Патетика роману — у перипетіях трагічного єдиноборства Жюльєна із самим собою, у протиріччі між піднесеним (натурою Жюльєна) і низинним (його тактикою, диктуемой суспільними відносинами).

Жюльєн погано орієнтувався і новому для нього суспільстві. Усі було там зненацька і незрозуміло, і тому, вважаючи себе бездоганним лицеміром, він постійно робив помилки. "Ви надзвичайно необережні і необачні, хоча відразу це і непомітно,— говорив йому абат Пирар.— І, однак, по цей час серце у вас добре і навіть великодушне, і розум великий".

"Усі перші кроки нашого героя,— пише Стендаль від свого імені,— цілком упевненого в тім, що він діє як не можна більш обережно, виявилися, як і вибір духівника, украй необачними. Введений в оману тією самовпевненістю, який відрізняються люди з уявою, вона приймали свої наміри за факти, що вчинилися, і вважав себе неперевершеним лицеміром. "уви! Це єдина моя зброя! — міркував він.— Будь цей інший час, я б заробляв свій хліб справами, що говорили б самі за себе перед обличчям ворога".

Усі ці помилки були, власне кажучи, жорстокою критикою сучасного суспільства у всіх його поверхах і разом з тим характеристикою наївного і "природного" Жюльєна.

Виховання діставалося йому з працею, тому що вимагало постійного самознищення. Так було в будинку Реналь, у семінарії, у паризьких світських колах. Це позначалося в його відношенні до улюблених жінок. Його контакти і розриви з г-жею де Реналь і Матильдой де Ла-Моль свідчать про те, що він майже завжди надходив так, як підказувало йому спонукання хвилини, потреба виявити свою особистість і бунтувати проти будь-якого дійсного чи удаваного образу. А кожна особиста образа він розумів як суспільну несправедливість.

Г-жа де Реналь бачила в ньому Робесп'єра, але Жюльєн не хотів бути Робесп'єром. Зразком для нього назавжди залишився Наполеон, якому він хотів наслідувати в усьому. Спрага стати чи Наполеоном Робесп'єром була особливістю молоді з бідних родин, що створювала цю епоху. Книговидавців цікавили тільки твору, у яких зображувалися палкі пристрасті, що викликали бурхливі захвати читачів і театральної публіки. "Ці почуття були необхідні молодим людям, що хотіли йти але шляху Бонапарта і Робесп'єра".

Характер Жюльєна Сореля був намічений ще в 1818 році, коли Стендаль писав перший варіант "Життя Наполеона" характер рішучий, похмурий, що не відволікається

ніякою дитячою забавою спершу викликав ненависть усіх маленьких французів, його товаришів по школі, що розуміли його тверду рішучість як вороже відношення до їх марнославства. Наполеон, бідний, маленького росту, до того ж упевнений у тім, що його батьківщину пригноблюють французи, уникав усякого суспільства. Через десяток років характер Наполеона, його любов до самотності і відношення до навколишнього одержали вираження в Жюльєне Сорелі.

Поводження Жюльєна визначене ідеєю природи, який він хотів наслідувати, але в реставрованій монархії, хоча б і з Хартією, це неможливо, тому приходить "з вовками вжити" і діяти так, як діють інші. Його "війна" із суспільством відбувається приховано, а робити кар'єру, з його погляду— значить підривати це штучне суспільство заради іншого, майбутнього і природного.

Жюльєн Сорель — синтез двох, начебто прямо протилежних, напрямків філософської і політичної 19 століття. З одного боку — раціоналізм у сполученні із сенсуалізмом і утилітаризмом, — необхідна єдність, без якого ні те, ні інше не могло б існувати відповідно до законів логіки. З іншого боку — культ почуття і натуралізм Руссо.

Він живе немов у двох світах — у світі чистої моральності й у світі розумового практицизму. Ці два світи — природи і цивілізації — не заважають один одному, тому що обое разом вирішують одну задачу, побудувати нову дійсність і знайти для цього вірні шляхи.

Жюльєн Сорель прагнув на щастя. Своєю метою він поставив повагу і визнання світського суспільства, що він проникнув завдяки своїй ретельності і талантам. Восходя по сходам честолюбства і марнославства, він начебто наближався до заповітної мрії, але щастя зазнав він тільки в ті годинник, коли, люблячи г-жу де Реналь, був самим собою.

Це була щаслива зустріч, повна взаємного співчуття і симпатії, без раціоналістичних і класових препон і перегородок, зустріч двох людей природи — таких, які повинні бути в суспільстві, створеному за законами природи.

Г-жа де Реналь цілком віддалася своєму почуттю, але домашній учитель діяв інакше — він увесь час думав про своє суспільне становище.

Подвійне світосприймання Жюльєна виявлялося стосовно господарки будинку Реналей,— він образив її, коли вона запропонувала йому кілька луїдорів для покупки білизни і просила не говорити про це чоловіку. Г-жа де Реналь залишається для пего представницею класу багатіїв і тому ворогом, і все його поведження з нею викликано було класовою ворожнечею і повним нерозумінням її натури:

"Тепер полюбити г-жу де Реналь для гордого серця Жюльєна стало чимось зовсім немислимим". Вночі в саду йому приходить у голову заволодіти її рукою — тільки для того, щоб у темряві посміятися над її чоловіком. Він насмілювався покласти свою руку поруч з її рукою. І отут його охопив трепет; не усвідомлюючи, що він робить, він обсилав жагучими поцілунками протягнену йому руку,— "але може бути,— додає Стендаль,— вони здавалися жагучими тільки г-жі де Реналь?"

Це "може бути" має подвійний сенс. Сам Жюльєн тепер не розумів, що він почував, і, мабуть, забув про причину, що змусила його ризикувати цими поцілунками. Соціальний зміст його відносин до закоханої жінки зникає, і вступає у свої права давно починалася любов.

Уже піддавшись цьому почуттю, він став міркувати, може бути, краще доглядати за подругою його господарки? Адже сама господарка тому і вибрала його в коханці, що їй зручно тут з ним зустрічатися.

Що ж таке цивілізація? Це те, що заважає природного життя душі. Міркування Жюльєна про те, як він повинний надійти, як відносяться до нього інші, що вони про нього думають, — це всією надуманою, викликаною класовою структурою суспільства, то, що суперечить природі людини і природному сприйняттю дійсності. Діяльність розуму тут суцільна помилка, тому що розум працює в порожнечі, не маючи під собою твердої основи, ні на що не спираючи. Основа раціонального пізнання — це відчуття безпосереднє, не підготовлене ніякими традиціями, що йде від душі. Розум повинний перевіряти відчуття у всій їхній масі, робити з них правильні висновки і робити висновки в загальних поняттях.

Він проникає в спальню г-жи де Реналь. Відбувається деяке замішання. "І отут у Жюльєна вилетіли з голови всі його марнолюбні бредні, і він став просто самим собою. Бути відкинутим такою чарівною жінкою показалося йому найбільшим нещастям. У відповідь на її докори він кинувся до її ніг і обхопив коліна. А тому що вона продовжувала сварити його... він раптом розридався... любов, що він до себе вселив, і те несподіване враження, яке зробили на нього її принадності, дарували йому перемогу, якої він ніколи не досяг би... своїми незграбними хитростями". Так Жюльєн Сорель з людини цивілізації перетворюється в людину природи, з почуттями природними і, отже, справді суспільними, на яких повинні виникнути закони гуртожитку. І він, ніколи до того не знав любові і ніким, не улюблений, випробував блаженство бути самим собою.

Історія взаємин між плебеєм-завойовником і аристократкою Матильдой, що нехтує безхарактерну світську молодь, безприкладна по оригінальності, точності і тонкості малюнка, по природності, з який зображені почуття і вчинки героїв у самих незвичайних ситуаціях.

Жюльєн без пам'яті був закоханий у Матильду, але ні на хвилину не забував, що вона в ненависному таборі його класових ворогів. Матильда усвідомить своя перевага над навколишнім середовищем і готова на "шаленості", щоб піднятися над нею. Але її романтика — чисто головна. Вона вирішила, що стане урівень зі своїм предком, чие життя було повно любові і відданості, небезпек і ризику.

Надовго опанувати серцем розумової і норовливої дівчини Жюльєн може лише зломивши її гординю. Для цього треба ховати свою ніжність, заморожувати пристрасть, расчетливо застосовувати тактику великодосвідченого денді Коразова. Жюльєн насилує себе: знову він повинний не бути самим собою. Нарешті, зарозуміла гордість Матильди надламана. Вона вирішує кинути виклик суспільству і стати женою плебея,

упевнена, що тільки він гідний її любові. Але Жюльєн, уже не вірячи в сталість Матильди, і тепер змушений відігравати роль. А прикидатися і бути щасливим — неможливо.

Так само як у його відносинах з г-жой Реналь, Жюльєн боявся обману і презирства з боку закоханої в нього жінки, а Матильде іноді здавалося, що він веде з нею фальшиву гру. Сумніву виникали часто, "цивілізація" заважала природному розвитку почуттів, і Жюльєн побоювався, що Матильда разом із братом і шанувальниками глузують з нього, як над плебеем, що збунтувався. Матильда відмінно розуміла, що він не вірить їй. "Треба тільки уловити такий момент, коли в нього загоряються очі,— думала вона.—тоді він допоможе мені брехати".

Любов, що починається, зростаючи протягом місяця, прогулянки по саду, блискучі очі Матильди і відверті розмови, мабуть, тривали занадто довго, і любов перетворювалася в ненависть. Залишаючись наодинці із собою, Жюльєн мріяв про помсту. "Так, вона красива,— говорив Жюльєн, блискаючи очима як тигр,— я опаную нею, а потім піду. І горі тому, хто спробує мене затримати!" Так неправильні уявлення, викликані суспільними традиціями і хворим самолюбством, викликали болісні роздуми, ненависть до улюбленої істоти й убивали здорову думку. "Я захоплююся її красою, але боюся її розуму",—говорить підписаний ім'ям Мериме епіграф до глави за назвою "Влада юної дівчини".

Любов Матильди почалася тому, що Жюльєн став аргументом у її боротьбі проти сучасного суспільства, проти помилкової цивілізації. Він був для неї порятунком від нудьги, від механічного салонного існування, новиною психологічного і філософського плану. Потім він став зразком нової культури, побудованої на іншому початок — природному, особистому і вільному, начебто навіть керівником у пошуках нового життя і мислення. Лицемірство його було відразу зрозуміле як лицемірство, як необхідність для того, щоб сховати справжнє, у моральному відношенні більш зроблене, але для сучасного суспільства неприйнятне світорозуміння. Матильда зрозуміла його як щось родинне, і ця духовна єдність викликала замилювання, дійсну, природну, природну любов, що захопила її цілком. Ця любов була вільною. "У мене з Жюльєном,— міркувала Матильда, як завжди, наодинці із собою,— ніяких контрактів, ніяких нотаріусів, що випереджають міщанський обряд. Усі буде героїчним, усі буде надано випадку". А випадок тут розуміється як воля, можливість надходити так, як того вимагає думка, потребу душі, голос природи й істини, без придуманого суспільством насильства.

Вона потай пишається своєю любов'ю, тому що бачить у цьому героїзм: полюбити сина теслі, знайти в ньому щось гідне любові і зневажити думкою світла,— хто б міг зробити таке? І вона протиставляла Жюльєна своїм великосвітським шанувальникам і мучила їхніми образливими порівняннями.

Але це "боротьба із суспільством". Так само як навколишні її виховані люди, вона хоче завоювати увагу, зробити враження і, як це ні дивно, апелювати до думки великосвітської юрби. Оригінальність, який вона домагається явно і таємно, її вчинки, думки і пристрасті, що розпалюються при завоюванні "виняткової істоти, що нехтує

всіх інших",— усе це викликано опором суспільству, бажанням ризикувати, щоб відрізнитися від інших і піднятися до висот, яких нікому не досягти. І це, звичайно, диктат суспільства, а не вимога природи.

Ця любов до себе зв'язана з любов'ю до нього — спочатку беззвітної і не дуже ясної. Потім, після довгого болісного аналізу психології цієї незрозумілої і привабливої особистості, виникають сумніви,— може бути, це тільки удавання, для того щоб женитися на багатій маркізі? І, нарешті, начебто без великих основ, тріумфує впевненість у тім, що жити без нього неможливо, що щастя не в собі, а в ньому. Це перемога природного почуття, що пульсує в далекому, ворожому суспільстві. Погроза втратити усе, що було задумано, усі, чим вона пишалася, змусила Матильду мучитися і навіть, може бути, любити по-справжньому. Вона начебто зрозуміла, що в ньому її щастя. "Схильність" до Жюльєну нарешті восторжествувала над гордістю, "яка, з тих пір як вона себе пам'ятала, панувала в її серце безроздільно. Ця гордовита і холодна душа вперше була охоплена полум'яним почуттям".

Боротьба природи з цивілізацією, із протиприродною системою суспільних відносин начебто закінчується перемогою природних людських почуттів. Зникла спрага почестей і слави, розрахунки на торжество у світлі, що Матильда нехтує так само, як Жюльєн. Перешкоди переборені. Для Матильди існує тільки любов-пристрасть, що прославляла книга про любов як єдине справді людське, природне почуття. Жюльєн звільнився від необхідності ховати від її пристрасть, що володіє їм.

Якщо любов Матильди дійшла до божевілля, то Жюльєн став розважливим і холодної. І коли Матильда, щоб врятувати його від можливого замаху на його життя, сказала: "Прощай! Біжи!", Жюльєн нічого не зрозумів і був ображений: "Як це неминуче случается, що навіть у найкращі їхні хвилини ці люди завжди ухитряються чим-небудь зачепити мене!" Він дивився на неї холодним поглядом, і вона розплакалася, чого колись ніколи не бувало.

Одержавши величезні землі від маркіза, Жюльєн став честолюбцем, як говорить Стендаль. Він думав про сина, і в цьому також, мабуть, позначалася його нова пристрасть — честолюбство: це його створення, його спадкоємець, і це створить йому положення у світлі, а може бути, і в державі. Його "перемога" перетворила його в іншу людину. "'роман мій зрештою завершився, і я зобов'язаний цим тільки самому собі. Я зумів змусити полюбити себе цю дивовижну гордячку,— думав він, поглядаючи на Матильду,— батько її не може жити без її, а вона без мене..." Душа його впивалася, він ледь відповідав на палку ніжність Матильди. Він був похмурий і мовчазний". І Матильда стала його боятися. "У її почуття до Жюльєну прокралося щось неясне, щось схоже на жах. Ця черства душа пізнала у своїй любові усе, що тільки доступно людській істоті, викоханому серед надмірностей цивілізації, якими захоплюється Париж".

Довідавшись, що його хочуть зробити незаконним сином якогось високопоставленого де Ла-Верне, Жюльєн став холодний і зарозумілий, тому що припустив, що він дійсно незаконний син великої людини. Він тільки і думав, що про

славу і про свого сина. Коли він став лейтенантом полку і сподівався незабаром одержати чин полковника, він став пишатися тим, що раніше його дратувало. Він забув про справедливість, про природний борг і утратив усе людське. Про революцію він перестав і думати.

Серед безлічі припущень про значення роману "Червоне і чорне" можна знайти версію, по якій Стендаль замаскував під таємними квітами два почуття, що бушують і володіють духом Жюльєна Сореля. Пристрасть — щиросердечний порив, моральна спрага, неприборканий, беззвітний потяг, і честолюбство — спрага чинів, слави, визнання, дія не по моральних переконаннях у прагненні до мети — ці два почуття бороли в Жюльєні, і кожне мало право володіти його душею. Автор розділив героя на двох частин, на двох Жюльєнов: жагучого і честолюбця. І обоє вони домоглися поставлених цілей: Жюльєн, схильний до природних почуттів, з відкритою душею, домогся любові г-жи де Реналь і був щасливий; в іншому випадку честолюбство і холоднокрівність допомогли Жюльєну завоювати Матильду і положення у світлі. Але щасливим від цього Жюльєн так і не став.

Література:

1. Стендаль "Червоне і чорне". "Правда". М. — 1959
2. Я. Фрид "Стендаль: нарис життя і творчості". "Художня література". М.-1967
3. Жан Прев "Стендаль: досвід дослідження літературної майстерності і психології письменника". "Художня література" М.-1960
4. Б. Г. Реизов "Стендаль: художня творчість". "Художня література". Л.-1978